

vezetés mellett, gyakori a közvetlen, konkrét feladategyüttesben történő tervezés éppúgy, mint a formális, sztereotíp feladatkört ismétlő tervezés.

A nevelési feladatok hatékonyabb megoldását segítené a pedagógus-továbbképzésnek az elmélet és gyakorlat fejlődését és fejlesztését átfogóbban koordináló rendszere. A szűk praktikumra redukáló továbbképzés éppúgy hiányérzetet kelt az igényes pedagógusokban, mint a pusztán elvont, elméleti képzés. A nevelés- és oktatáselmélet időszerű tudományos eredményeinek ismertetése mellett egyre szükségesebb a határ-tudományok új kutatási területeinek, szemléletformáló hatásának közvetítése. Ezért vált egyre sürgetőbb igénnyé a pedagógusképző intézmények szerepének megnövelése a továbbképzés hivatalos rendszerében. Ma is aktuális részfeladat a közvetítendő tananyag tartalmának további tisztázása, hiszen még ma is találkozunk vitás kérdésekkel e területen. Ugyanúgy maradtak teendőink a módszertani kulturáltság fejlesztésében. Az ötnapos munkahét bevezetése óta eltelt időszak talán már lehetővé tenné az új szervezeti keret és a nevelőmunka hatékonyságára gyakorolt hatásának átfogóbb elemzését.

Az új nevelési és oktatási program bevezetése óta eltelt időszak eredményei mellett a feladatok egész sora vár további megoldásra. Ezek megvalósításának feltétele a pedagógiai munka szubjektív és objektív feltételeinek reális, átfogó, folyamatos elemzése.

DR. SZERÉNYI MÁRIA
Budapest

Az orosz nyelvű olvasástanítás néhány problémája

Mindenki, aki már tanított 4. osztályban orosz, tudja, hogy a szóbeli kezdőszakasz idején a tanulók szívesen tanulják ezt a tantárgyat. Szívesen ismételtetik az új szavakat és kifejezéseket, örömmel adnak elő rövid párbeszédet.

Nagyon kevés az a gyerek, aki ebben az időszakban nem tud a többiekkel együtt haladni. Még ők is egész kevés külön foglalkozással felfejleszthetők a többiek színvonalára.

Az első igazi nehézségek akkor jelennek meg, amikor elkezdődik az olvasás tanulása.

Milyen típusú problémákkal kell számolnunk?

1. Pszicholingvisztikai probléma

Azt hiszem, az olvasástanítás során nem vesszük eléggé figyelembe azt a tényt, hogy teljesen más, sőt éppen ellentétes folyamat anyanyelven és idegen nyelven olvasni. Mi ugyanolyan módszerrel kísérünk meg oroszul olvasni tanítani, mint magyarul, pedig a tanulók tudatában lejátszódó folyamatok éppen ellentétesek. Hiszen amikor a gyerek anyanyelvén tanul olvasni, beszélni már tud, a nyelvet ismeri, tudja a szavak, kifejezések, mondatok jelentését. „Mindössze” az a feladata, hogy elsajátítsa az olvasás technikáját, azaz a betűknek mint sajátos jeleknek a szerepét felismerje. Az anyanyelvi olvasástanulás során a gyerek rögtön sikerélményhez jut, amint sikerül egy jelsort

megfejténie. Hiszen ha kibetűz egy szót, azonnal tudja, van-e értelme a kimondott hangsornak vagy nincs, jól olvasott-e vagy nem. (Most nem tekintve azt az esetet, ha téves olvasás révén is értelmes szót kap a gyerek, az ugyanis más probléma.)

Ellentétes a folyamat akkor, ha idegen nyelven tanul valaki olvasni. Most már az olvasás technikáját ismeri a gyerek, de nem ismeri a nyelvet, legalábbis nem eléggé ismeri. Pontosan az a sikerélmény hiányzik neki, ami az anyanyelvi olvasástanulás során azonnal jelentkezik. Ez pedig a kiejtett hangsornak a megfelelő fogalommal való kapcsolata. Az olvasást próbálgató gyerek nem tudja, a kislabilizált és összeillesztett betű-, illetve hangsor tartalmaz-e jelentést vagy nem, azaz létezik-e ilyen szó az idegen nyelvben vagy nem.

Ellenérvként felhozhatná bárki, hogy az olvasástanítás előtt mi szinte félévig csak beszélgetünk a tanulókkal, és ez alatt az idő alatt sok szót és kifejezést megtanulnak. Ezért fel kell ismerniük azokat a szavakat, amelyeket elolvasnak.

Ez igaz. De egyrészt magától értetődően félév alatt az idegen szónak a megfelelő fogalommal történő kapcsolata távolról sem szilárdul meg annyira, mint az anyanyelvi szóé; másrészt komoly problémát jelent a fent említettek miatt az, hogy nálunk az orosz nyelvi olvasástanítás olyan szövegekben történik, amelyekben szép számmal akad a gyerekek számára ismeretlen szó is. Ez nagyon megnehezíti az olvasni tanuló gyerekek helyzetét.

2. A második probléma az alap- és célnyelv közti különbségekből ered

Komoly különbség van az orosz és a magyar írás-olvasás területén a betű-hang összefüggésben. Mint tudjuk, a magyarban minden magánhangzót mindenféle helyzetben egyformán kell ejteni. Az *a* betűt, akár a szó elején, akár a közepén, akár a végén van, mindig *a* hangnak ejtjük, az *i* mindig *i* és így tovább. Az orosz nyelvben a magánhangzó kiejtése a szóban elfoglalt helyzetétől és a szó hangsúlyától függ. Ezt elsajátítani nagyon nehéz dolog, hiszen a gyerekek számára teljesen szokatlan jelenség, hogy ugyanazt a betűt egyszer így, másszor úgy ejtjük. A gyerek „magyar módon”, tehát betűzve próbál olvasni, de ennek az a következménye, hogy a kibetűzött szót nem tudja azonosítani egy esetleg sokszor hallott szóval sem, mert a betűkből összerakott szó nem azonos a helyesen kiejtett szóval, ahogyan ő eddig hallotta, sőt ki is mondta. Ezt a problémát lenne hivatott kiküszöbölni a szóképes olvasástanítás. E módszerrel kapcsolatban az anyanyelvi olvasástanításban is van némi fenntartásom; az idegen nyelvi olvasástanításban azért érzem még kevésbé célravezetőnek, mert még anyanyelvi környezetben a gyerek körül van véve szóképekkel (üzletek, újságok feliratai stb.), addig az idegen nyelvi írást csak a tankönyvekben lát; íráskép és szó, íráskép és fogalom nem kapcsolódhat olyan szorosan össze, mint az anyanyelvben.

További nehézséget jelent, hogy a magyarban a hangsúly mindig a szó első tagján van; az oroszban a hangsúly helye nem állandó, sőt toldalékolás esetén egyazon szónak különböző toldalékok mellett különböző helyen lehet a hangsúlya. Ezenkívül a magyar hangsúly a szó magánhangzóinak kiejtésében sem minőségi, sem mennyiségi változást nem okoz, ellentétben az orosz szóhangsúllyal.

Harmadik nehézség, hogy vannak olyan grafémák a két nyelvben, amelyek mindkét írásban teljesen egyformák, de különböző hangokat jelölnek a két nyelvben. Pl.: c, u, x.

Nem soroltunk fel minden interferencia-forrást, csak azokat emeltük ki, amelyek a legtöbb nehézséget okozzák a negyedik osztályosoknak.

Hogyan lehet számukra megkönnyíteni az olvasástanulás folyamatát?

Fel kell készítenünk a gyerekeket a várható nehézségekre.

Mint már említettük, a szóbeli kezdőszakasz során a gyerekek legnagyobb részének úgy tűnik, hogy az orosz nyelvet könnyű megtanulni. Amikor olvasni kezdünk, a nyelvtanulás hirtelen és váratlanul nehézzé válik. Ezért a tanulók elkedvetlenednek, egyre kevesebbet foglalkoznak az orosz feladatokkal, mert úgy érzik, hiába küszködnek, „nekik ez úgysem megy”, így fokozatosan valóban lemaradnak, és már-már behozhatatlan lesz a lemaradásuk.

Csökkenthető ez az elkedvetlenedés, ha a gyerekeket előkészítjük arra, hogy az olvasásban nem fognak annyira gyorsan előrehaladni, mint a beszélgetésben. Nem szabad engednünk, hogy tanulóink elveszítsék a kedvüket, állandóan biztatni kell őket, és ami nagyon fontos, az olvasást folyamatosan gyakoroltatni kell végig az egész orosz-tanítás során, még a középiskolában is.

Tisztában kell lennünk azzal is, hogy tanulóink már rendelkeznek egy optikai – fonomotorikus asszociációs bázissal néhány graféma és hang vonatkozásában. Azokról a betűkről van szó, amelyek mind a magyar, mind az orosz írásban megtalálhatók. Ezek a már kialakult asszociációs bázisok egyes esetekben segítik, más esetekben gátolják az új asszociációs bázis kialakulását. Ha a betű mindkét nyelvben ugyanazt a hangot jelöli, pl.: M, K, O, akkor fellép a nyelvi transzfer jelensége, azaz az anyanyelv segíti az idegen nyelv elsajátítását.

Azoknál a betűknél azonban, amelyek mindkét nyelvben megvannak ugyan, de a két nyelvben a betűk hangmegfelelője különböző, a régi asszociációk erősen zavarják, lassítják az új asszociációk kialakulását. Pl.: p, c, u. (Negatív transzfer vagy interferencia.)

Tapasztalatom szerint az orosz tanárok egy része nem hívja fel a tanulók figyelmét nyomatékosan azokra a betűkre, amelyeknek olvasása a két nyelvben különböző, mert attól fél, hogy megzavarja a tanulókat. Pedig nagyon hasznos, ha az olvasni kezdő gyerekek világosan látják, mely betűkre kell fokozottabban figyelniük, melyeket ejtünk másképpen az oroszban, mint a magyarban.

A mi feladatunk az, hogy amennyire lehet, csökkentsük az interferencia negatív hatását. Ehhez olyan feladatokat kell felhasználnunk, amelyek segítik megerősíteni az új asszociációkat. Gyakran kell olvastatnunk és íratnunk olyan betűkapcsolatokat és szavakat, amelyekben a kritikus betűk szerepelnek. Különösen hasznosnak találom olyan szavak íratását és olvastatását, ahol egymás mellett láthatja a gyerek ugyanazt a hangsort magyar és orosz betűkkel leírva. Erre elsősorban a helység- és személynevek alkalmasak, de a nemzetközi szavak között is találunk ilyeneket (pl.: metró).

FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM

Bárczi Géza: Fonetika. Tankönyvkiadó, Bp. 1960.

Az orosz nyelv oktatásának metodikája. Tankönyvkiadó, Bp. 1972.